

Мамука Олена Володимирівна,
викладач кафедри пенітенціарної
діяльності Інституту кримінально-
виконавчої служби

**РОЛЬ ОМБУДСМЕНА ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ОСІБ,
ЯКІ ЗНАХОДЯТЬСЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ**

Відповідно з ст.19¹ Закону України «Про Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини» для виконання функцій

національного превентивного механізму Уповноважений (далі - Омбудсмен):

1) здійснює без попереднього повідомлення про час і мету відвідувань та без обмеження їх кількості регулярні відвідування місць, в яких особи примусово тримаються за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу відповідно до закону, в тому числі ізолятори тимчасового тримання, кімнати для затриманих та доставлених чергових частин органів Національної поліції, пункти тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, кімнати для перебування тимчасово затриманих військовослужбовців, слідчі ізолятори, арештні доми, кримінально-виконавчі установи, приймальники-розподільники для дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації, центри медико-соціальної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи, військові частини, гауптвахти, дисциплінарні батальйони, спеціальні приймальники для тримання осіб, підданих адміністративному арешту, міські, районні управління та відділи, лінійні управління, відділи, відділення, пункти органів Національної поліції, спеціалізовані автомобілі (у тому числі спеціалізовані автомобілі з конвоєм), приміщення (кімнати) для тримання підсудних (засуджених) у судах, заклади примусового лікування тощо;

2) проводить опитування осіб, які перебувають у вище перелічених місцях з метою отримання інформації стосовно поведіння з цими особами і умов їх тримання, а також опитування інших осіб, які можуть надати таку інформацію [1].

Кожного року протягом першого кварталу Омбудсмен представляє Верховній Раді України (ВРУ) щорічну доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні та про виявлені недоліки в законодавстві щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, у якій повинно міститись посилення на випадки порушень прав і свобод людини і громадянина, висновки та рекомендації, спрямовані на поліпшення стану забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Також у разі необхідності Омбудсмен може представити ВРУ спеціальну доповідь (довіді) з

окремих питань додержання в Україні прав і свобод людини і громадянина [1].

У спеціальній доповіді Омбудсмена за 2015 рік наголошується, що, враховуючи ізольованість, у якій перебувають ув'язнені особи, факти застосування психічного та фізичного насилля до засуджених в більшості випадків залишаються прихованими. Разом з тим під час здійснення моніторингових візитів в окремих випадках учасниками моніторингу встановлюються обставини, що можуть свідчити про наявність таких фактів. При цьому ув'язнені, як правило, факт насилля заперечують через побоювання повторної агресії [2, с. 51].

Занепокоєність Омбудсмена щодо дотримання прав «невільних» осіб виражається у тому, що факти нелюдського або грубого ставлення з боку адміністрації до ув'язнених та засуджених осіб продовжують мати місце в діяльності установ, підпорядкованих Державній пенітенціарній службі України. В окремих випадках нелюдське поводження провокує осіб, що тримаються в установах виконання покарань, скоювати акти членушкодження [2, с. 52].

Результати опитування засуджених під час моніторингових візитів підтверджують інформацію про те, що в більшості установ виконання покарань адміністрація делегує функцію забезпечення режиму в установі окремим категоріям засуджених. У разі виникнення конфліктних ситуацій між засудженими та представниками адміністрації, як правило, залучаються засуджені, які мають високий неформальний статус або певний вплив на засуджених, для вирішення такої ситуації. Вирішення зазначених ситуацій здійснюється без присутності адміністрації та нерідко із застосуванням фізичного насильства [2, с. 57].

Про результати моніторингових візитів інформується Генеральна прокуратура та Міністерство юстиції України, а саме надаються рекомендації щодо виявлених недоліків. За наслідками опрацювання наданих рекомендацій щодо усунення виявлених під час моніторингових візитів недоліків до Омбудсмена надходить інформація з Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України та регіональних

прокуратур про вжиття певних заходів, що стосується усунення недоліків.

Разом з тим, у період реформування пенітенціарної системи у листопаді 2016 року Омбудсмен В. Лутковська повідомила Прем'єр-міністру України В. Гройсману про результати моніторингових візитів до кримінально-виконавчих установ, які здійснюються в рамках реалізації функцій національного превентивного механізму проти катувань працівниками Офісу Омбудсмана спільно з представниками громадськості. У повідомленні було зазначено, що серед системних порушень прав ув'язнених є порушення в системі централізованих поставок продуктів харчування (а також його якість і утримання коштів із заробітку засуджених за його оплату), неналежне медичне і матеріально-побутове забезпечення, порушення в сфері застосування фізичної сили, спеціальних засобів та дисциплінарних стягнень, нелюдське або грубе ставлення з боку окремих працівників установ, неможливість отримання правової допомоги у зв'язку із недостатньою інформованістю засуджених про свої права тощо [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 23.12.1997 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр>.

2. Моніторинг місць несвободи в Україні: стан реалізації національного превентивного механізму доповідь: за 2015 рік / Уповноважений ВРУ з прав людини. К., 2016. - 191 с. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentation/&page=3>.

3. Інформація сайту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/all-news/pr/301116-oo-valeriya-lutkovska-neobxidno-reformuvati-ne-lishe-organi-upravlinnya-p>.